

Людмила БЕЛІНСЬКА

кандидат історичних наук, доцент

завідувач кафедри соціокультурного менеджменту

Львівського національного університету імені Івана Франка

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-4716-6011>

e-mail: lytdmyla.belinska@gmail.com

**[Рец.]: ЛІТОПИС ІСТОРІЇ ТА КУЛЬТУРИ НАДСЯННЯ:
ЛЕЖАЙСЬК ТА ОКОЛИЦІ [на кн.]: Серeda В., Базилевич Р.
Лежайськ та його околиці. Львів, 2020. 166 с.**

Західним форпостом України, серцем українських етнічних земель нерідко називають не лише Перемишль, але й сусідні міста Ярослав і Лежайськ. У княжі часи ці терени над Сяном були в орбіті Русі/Київської Русі, а також частиною Галицько-Волинської держави. Як свідчать студії археолога Ярослава Пастернака, історика Миколи Андрусяка, філолога Івана Зілинського, Надсяння (Засяння) віддавна зберігало етнокультурну єдність не лише із західними, але й східними землями України¹. Про це, власне, йдеться у новій історико-мемуарній книзі «Лежайськ та його околиці» (Львів, 2020) громадсько-політичного діяча і краєзнавця, багатолітнього голови Львівського суспільно-культурного товариства «Надсяння», уродженця Ярославщини Володимира Середи та уродженця Лежайська, краєзнавця з діаспори Романа Базилевича, який зібрав документальний матеріал про малу Батьківщину. Нове видання включає нарис із шести розділів (1. У глибині віків; 2. Вистояли завдяки церкві; 3. Народний Дім у Лежайську. І українство ожило... 4. Міжвоєнні роки. Складні воєнні часи; 5. Трагічний фінал. Сьогодення; 6. З лежайської землі у світ широкий...), документальних додатків, які вміщують списки загиблих українців.

Перебуваючи у складі Великого князівства Литовського і Речі Посполитої Лежайщина зазнала руйнівних набігів татар і шведських походів, епідемій холери, пожеж. Громадське і господарське життя регіону значно активізувалося у складі Австрії та Австро-Угорщини. Наприкінці XIX ст. Лежайськ приєднано до залізниць Галичини, загалом держави. У місті діяли бровар, тартак, різня. На початку XX ст. споруджено новий будинок народної школи, відкрито реальну гімназію. Вслід за Львовом, Стриєм, Самбором, Перемишлем зусиллями місцевих українців 1913 р. у Лежайську споруджено величний Народний дім, де активно проводила заходи місцева «Провіта», члени «Рідної школи», кооператори «Самопомочі». Центрами духовного життя стали парафії Греко-Католицької Церкви, насамперед Успення

¹ Ярославщина і Засяння. 1031–1947. Історико-мемуарний збірник / ред.-упоряд. М. Семчишин. Нью-Йорк; Париж; Сідней; Торонто, 1986. С. XV–XVII, 21–32, 241.

Пресвятої Богородиці. Уродженця Лежайська богослова Йосифа Делькевича обирали не лише ректором Львівського університету, але й депутатом Галицького сейму (1868–1869), він був членом-засновником Галицько-руської матиці, почесним членом товариства «Просвіта»².

У 1918–1919 рр. Лежайщина де-факто не була у складі Західно-Української Народної Республіки, але місцеві українці прагнули до єднання із соборною Україною; чимало з них вступили до Галицької армії (отець Лев Василь, Володимир Дзедзінський, Іван Делькевич та ін.).

У міжвоєнну добу активізувалося національно-культурне життя, до якого долучилися осередки «Лугу», «Сільського господаря», організації «Українська молодь Христові». Зрозуміло, що польська влада забороняла відзначення українських національних свят, зокрема річницю ЗУНР, переслідувала симпатиків праворадикальних і ліво-радикальних політичних сил.

Під час нацистської окупації у Лежайську сформовано Український комітет, який займався харитативною діяльністю; створено Українське освітнє товариство, відновлено деякі українські назви вулиць. Наприкінці Другої світової війни патріотично налаштована молодь вступила до Української повстанської армії, обороняючи рідні терени від нападів польських боївків і радянських силових структур. Українські повстанці також відбивали у гітлерівців земляків, яких вивозили до Німеччини або концтабору Майданек³.

Після відступу нацистів більшість українців Лежайщини влада «народної» Польщі депортувала у 1944–1947 рр. до УРСР (насамперед Прикарпаття) та північно-західні землі Польщі, звідки виселено німців. Щоправда, чимало з них зуміло, особливо у 50-ті роки, повернутися до рідних осель. Водночас депортовано або репресовано, позбавлено праці священнослужителів, які в різний час діяли на Лежайщині (Василь Лах, Олексій Рак, Теодор Гура, Броніслав Гробельський, Андрій Бенціна, Микола Мілянчик, Юліан Ортинський, Іван Ференц та ін.)⁴. Відомо й те, що вихідці із цього краю напередодні та в період відновлення незалежності України, зокрема на Івано-Франківщині, провадили патріотично-виховну працю, були активістами Народного руху.

Зацікавлять читачів також давніші та нові світлини церков і каплиць Лежайщини, надмогильних пам'ятників церковних та культурно-освітніх діячів, репортажі з перших причастей, водосвячень, заходів «Просвіти» та «Лугу». Оригінальними є світлини, які відтворюють вшанування загиблих вояків Армії УНР і Галицької Армії на цвинтарі в Ланцуті, сучасні урочистості на цвинтарі у с. Пискуровичі за участю членів товариства «Надсяння» (Львів).

² Чорновол І. 199 депутатів Галицького сейму. Львів, 2010. С. 129.

³ Депортації. Західні землі України кінця 30-х – початку 50-х рр. Документи, матеріали, спогади: у 3-х т. / відп. ред. Ю. Сливка. Львів, 1997. Т. 2. 1946–1947. С. 419–420, 435, 747.

⁴ Див.: Прах Б. Духовенство Перемиської єпархії та Апостольської адміністрації Лемківщини. Львів: Вид-во УКУ, 2015. Т. 1. Біографічні нариси (1939–1989). 722 с.; Т. 2. Документи і матеріали (1939–1950). Львів: Вид-во УКУ, 2015. 856 с.

Сподіваємося, що прочитання нарисів спонукає читачів до запису родинних спогадів, пошуку нових документів і матеріалів в архівах та бібліотеках України й Польщі. Рецензована та інші книжки про міста і села Надсяння⁵, можливо, надихнуть молодих істориків до написання чи упорядкування нових нарисів про населені пункти, окремі родини Надсяння, загалом Закерзоння.

REFERENCES

- Bardakhivskiy, M., & Hrytsevych, R. (2016). *Selo z Nadsiania*. Lviv [in Ukrainian].
- Chornovol, I. (2010). *199 deputativ Halytskoho seimu*. Lviv [in Ukrainian].
- Kots, M. (2000). *Verbytsia v istorii ta perekazakh (X st. – 1939 r.)*. Lviv [in Ukrainian].
- Prakh, B. (2015). *Dukhovenstvo Peremyskoi yeparkhii ta Apostolskoi administratsii Lemkivshchyny* (Vol. 1–2). Lviv: Vyd-vo UKU [in Ukrainian].
- Semchyshyn, M. (Comp.). (1986). *Yaroslavshchyna i Zasiannia. 1031–1947. Istoryko-memuarnyi zbirnyk*. New York; Paris; Sydney; Toronto [in Ukrainian].
- Slyvka, Yu. (Ed.). (1997). *Deportatsii. Zakhidni zemli Ukrainy kintsia 30-kh – pochatku 50-kh rr. Dokumenty, materialy, spohady: u 3-kh t.* (Vol. 2). Lviv [in Ukrainian].

⁵ Див., наприклад: Коць М. Вербиця в історії та переказах (X ст. – 1939 р.). Львів, 2000. 192 с.; Бардахівський М., Грицевич Р. Село з Надсяння. Львів, 2016. 376 с.